



Vlaanderen
is erfgoed



Beschermingsdossier Gemeenteschool in Zwalm

Monument

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Beschermingsdossier:

Gemeenteschool, Zwalm (Nederzwalm - Hermelgem), Schoolstraat 12 –
monument

INHOUDELIJK DOSSIER

Dossiernummer: 4.001/45065/104.1

Thomas Pevernagie

21/02/2018

INHOUDSTAFEL

| | | |
|--------|---|----|
| 1. | Beschrijvend gedeelte | 4 |
| 1.1. | Situering | 4 |
| 1.2. | Historisch overzicht | 4 |
| 1.2.1. | Geschiedenis van het perceel | 4 |
| 1.2.2. | De eerste gemeenteschool in Nederzwalm (1871) | 4 |
| 1.2.3. | De wet van 19 mei 1914 tot invoering van de leerplicht | 5 |
| 1.2.4. | De bouw van een nieuwe gemeenteschool in Nederzwalm (1920-1924) | 6 |
| 1.2.5. | Ontwikkelingen in de tweede helft van de 20ste eeuw | 8 |
| 1.3. | Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken | 9 |
| 1.3.1. | Ruimtelijke context en inplanting | 9 |
| 1.3.2. | Exterieur | 9 |
| 1.3.3. | Interieur | 11 |
| 1.4. | Fysieke toestand van het onroerend goed | 11 |
| 2. | Evaluerend gedeelte | 12 |
| 2.1. | Evaluatie van de erfgoedwaarden | 12 |
| 2.1.1. | Historische waarde | 12 |
| 2.1.2. | Architecturale waarde | 12 |
| 2.2. | Motivering van het type bescherming | 14 |
| 2.3. | Motivering van de afbakening van de bescherming | 14 |
| 2.4. | Juridische toestand | 15 |
| 2.4.1. | Onroerend Erfgoed: | 15 |
| 2.4.2. | Ruimtelijke Ordening: | 15 |
| 3. | Beheersvisie | 15 |
| 3.1. | Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed | 15 |
| 3.2. | Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed | 15 |
| 3.3. | Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed | 16 |
| 4. | Bronnen | 16 |
| 4.1. | Archieven | 16 |
| 4.1.1. | Kadasterarchief Oost-Vlaanderen | 16 |
| 4.1.2. | Provinciaal Archief Oost-Vlaanderen | 16 |
| 4.1.3. | Rijksarchief Gent | 17 |
| 4.1.4. | Documentatie- en Onderzoekscentrum voor religie, cultuur en samenleving (KADOC) | 17 |
| 4.2. | Cartografische bronnen | 17 |
| 4.3. | Literatuur | 17 |
| 4.4. | Internetbronnen | 17 |
| 5. | Bijlagen bij het inhoudelijk dossier | 18 |
| 5.1. | Omgevingsplan bij de bescherming | 18 |
| 5.2. | Fotobijlage | 18 |
| 5.3. | Kaarten en figuren | 18 |

1. BESCHRIJVEND GEDEELTE

1.1. Situering

De voormalige gemeenteschool van Nederzwalm is gelegen aan de Schoolstraat 12 in Nederzwalm-Hermelgem. Voorliggend dossier werd opgemaakt in navolging van een ad hoc-aanvraag tot bescherming.

1.2. Historisch overzicht

1.2.1. Geschiedenis van het perceel

De gemeenteschool werd aan de rand van de dorpskern op een veelhoekig perceel aan de kruising van twee belangrijke landwegen in de Zwalmkouter gebouwd. Het perceel bevindt zich aan de westelijke zijde van de huidige Schoolstraat. Deze reikt in noordwestelijke richting tot aan de brug over de Scheldebocht en loopt verder tot de dorpskern van Zingem. Deze voormalige landweg werd pas omstreeks 1854 doorgetrokken en stelde Nederzwalm in verbinding met Hermelgem¹. Het betrof een relatief smalle landweg die op eigentijdse kaarten als Molenkouterlos aangeduid werd. Voor de aanleg van de landweg werd de perceelstructuur van het akkerland in de Zwalmkouter licht gewijzigd. Op het primitief kadaسترplan van omstreeks 1830 staat de toestand voor de wijzigingen geregistreerd. De aangrenzende percelen in de Zwalmkouter waren nog grotendeels onbebouwd. De Molenkouterlos kwam er als aanvulling op de reeds bestaande gekasseide weg naar Hermelgem die min of meer samenvalt met de huidige Lindenstraat. Deze weg staat op de kadastrale kaart van Philippe Christian Popp (circa 1860) aangeduid als de hoofdweg van Nederzwalm (*grand chemin de Neder-Swalm*).

1.2.2. De eerste gemeenteschool in Nederzwalm (1871)

Ten westen van de kruising van deze gekasseide weg en de losweg ligt het veelhoekig perceel waar in 1870 voor het eerst een gemeenteschool opgericht werd². De gemeente had hiertoe reeds in 1864 een stuk landbouwgrond aangekocht van Jan-Baptiste Piens, landbouwer en grondbezitter te Nederzwalm³. Twee jaar na de aankoop van het stuk grond liet de gemeente wijzigingen aanbrengen aan de perceelstructuur⁴. De gemeente speelde hoogstwaarschijnlijk toen al met het idee om er in de toekomst een gemeenteschool op te richten. In 1870 werd uiteindelijk gevolg gegeven aan deze intentie. Hiertoe werd opnieuw een klein stuk van het oorspronkelijk perceel aan het noordelijk aangrenzend perceel toegevoegd⁵. De eerste gemeentelijke school van Nederzwalm betrof een bescheiden plattelandsschool met twee klaslokalen en een onderwijzerswoning⁶. Het bakstenen schoolgebouw werd in Rundbogenstil uitgevoerd en telde een centrale partij van twee bouwlagen en twee flankerende, eenlaagse zijvleugels. Zowel de klassen als de woonst van de onderwijzer waren in dit hoofdvolume ondergebracht. Achterin kende het hoofdvolume een uitbouw waarin zich twee gescheiden vestiaires bevonden voor beide klassen. De strikte scheiding werd eveneens aangehouden in de achterliggende speelkoer en de sanitaire blok, wat doet vermoeden dat de eerste gemeenteschool in Nederzwalm in gemengd onderwijs voorzag. Op de opmetingstekeningen die architect Jules Colpaert (1881-1979) in 1921 net voor de afbraakwerken maakte, staat tussen beide achterliggende speelkoeren een scheidingswand aangeduid⁷. Deze sloot in westelijke

¹ Kadasterarchief Oost-Vlaanderen, Mutatieschetsen Zwalm (Nederzwalm), 1835/1

² Kadasterarchief Oost-Vlaanderen, Mutatieschetsen Zwalm (Nederzwalm), 1871/1

³ Kadasterarchief Oost-Vlaanderen, Kadastrale legger, artikel 79 ; Kadasterarchief Oost-Vlaanderen, Mutatieschetsen Zwalm (Nederzwalm), 1864/1

⁴ Kadasterarchief Oost-Vlaanderen, Mutatieschetsen Zwalm (Nederzwalm), 1866/1

⁵ Kadasterarchief, Mutatieschetsen Zwalm (Nederzwalm), 1871/1

⁶ Heemkundekring Zwalm, cliché gemeenteschool Nederzwalm ca. 1904

⁷ Rijksarchief Gent, Plannen gemeenteschool Nederzwalm (1920), 0/565/8

richting aan op de sanitaire installaties. Daarnaast geven de plannen aan dat voor elke speelkoer een eigen afdak of *préau couvert* voorzien was. Deze ingrepen tonen aan dat conform de 19de-eeuwse pedagogische voorschriften een effectieve scheiding tussen het jongens- en meisjesonderwijs nagestreefd werd⁸. Op het schooldomein bevond zich eveneens een bescheiden onderwijzerswoning. Deze was in het eenlaags volume van de noordelijke zijvleugel van het schoolgebouw ondergebracht. De bescheiden woonst bestond op de benedenverdieping uit een salon, keuken, schotelhuis en spreekkamer. Aan de noordelijke zijde van het perceel bevond zich een eenlaags volume met berguimtes en een bakoven. In 1881 werd het perceel aan oostelijke zijde een stuk ingekort⁹. In dat jaar werden belangrijke wegenwerken uitgevoerd aan de voormalige Molenkouterlos. Deze landweg werd aanzienlijk verbreed en gekasseid en vormde voortaan de voornaamste verbindingsweg met Zingem en Kruishoutem. De bescheiden voortuin van het schooldomein werd ter hoogte van de rechterzijvleugel opgegeven, waardoor het schoolgebouw volledig aan de straatzijde kwam te liggen.

1.2.3. De wet van 19 mei 1914 tot invoering van de leerplicht

In het eerste kwart van de 20ste eeuw zouden heel wat gemeentescholen onder druk komen te staan door de geplande invoering van de leerplicht, zo ook de dorpschool in Nederzwalm. Reeds aan het eind van de 19de eeuw trachtten beleidsmakers dit heikel strijdpunt binnen de onderwijshervorming door te duwen. Het eerste wetsontwerp op de leerplicht dateerde al van 1883 en werd onder de liberale regering Frère-Orban-Van Humbeek naar voren geschoven¹⁰. Het voorstel werd echter stelselmatig afgeketst door conservatieve middens die de inmenging van de staat wilden tegengaan. Aan het begin van de 20ste eeuw kwam de invoering van de leerplicht opnieuw hoog op de politieke agenda te staan. In 1911 diende minister Frans Schollaert een hernieuwd wetsontwerp in waarin de leerplicht opgevoerd werd tot veertien jaar en de vierde graad (voor leerlingen tussen twaalf en veertien jaar) veralgemeend diende te worden¹¹. Het competitief subsidiestelsel dat hieraan gekoppeld werd deed het voorstel opnieuw stranden. In 1913 diende Prosper Pouillet een herwerkt wetsvoorstel in dat op 19 mei 1914 na verhitte discussies in het parlement aangenomen werd¹². Hiermee werd de leerplicht op de vooravond van de Eerste Wereldoorlog in België ingevoerd. Zowel jongens als meisjes waren voortaan verplicht school te lopen vanaf de leeftijd van zeven jaar tot veertien jaar. Met de wet-Pouillet trachtte de wetgever het stuitend analfabetisme in onze regio's tegen te gaan¹³. De wet zou bovendien kinderarbeid voor jonge kinderen onmogelijk maken. Ouders en voogden waren voortaan verplicht om het kind tot de leeftijd van veertien jaar voldoende lager onderwijs te verstrekken. De wet was een eerste belangrijke stap in de democratisering van het onderwijs. Het toezicht op de naleving van de leerplicht kwam echter moeizaam op gang¹⁴. Sociaal-economische factoren zouden bovendien de onderwijsongelijkheid in België in de eerste helft van de 20ste eeuw bestendigen, waardoor enkel de goedge klassen toegang vonden tot het voortgezet en hoger onderwijs.

⁸ CLOQUET L. 1900: *Traité de l'architecture: éléments de l'architecture, types d'édifices, esthétique, composition et pratique de l'architecture*, Paris, 248-249; NARJOUX F. 1878: *Les écoles publiques: construction et installation en Belgique et en Hollande*, Paris, 82-83

⁹ Kadasterarchief Oost-Vlaanderen, Mutatieschetsen Zwalm (Nederzwalm), 1881/1

¹⁰ DE VROEDE M. 1970: De weg naar de algemene leerplicht in België, *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden*, 85.2, 155-156.

¹¹ DE CLERCK K. 1975: *Momenten uit de geschiedenis van het Belgisch onderwijs*, Antwerpen, 90-91.

¹² DE VROEDE M. 1970: De weg naar de algemene leerplicht in België, *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden*, 85.2, 162.

¹³ DE VROEDE M. 1986: 1918-1950: Problemen van een nieuwe aanpak, *De lagere school in België van de middeleeuwen tot nu*, Brussel, 30

¹⁴ DE VROEDE M. 1986: 1918-1950: Problemen van een nieuwe aanpak, *De lagere school in België van de middeleeuwen tot nu*, Brussel, 29

Een belangrijk onderdeel in de onderwijshervorming van 1914 had betrekking op de invoering van de vierde graad. Met deze bepaling wilde de wetgever volkskinderen de mogelijkheid bieden een zevende en achtste studiejaar in het lager onderwijs te volgen. Op die manier konden gemeentescholen aan de leerplicht tot veertien jaar tegemoet komen. De vierde graad combineerde een algemeen vormend onderwijs met een beroepsvoorbereidend traject¹⁵. Achter het initiatief schuilde een progressief en emancipatorisch ideaal om de onmondige arbeider tot het niveau van een volwaardige arbeider te verheven¹⁶. Aanstaande arbeiders zouden een betere vorming genieten en voorbereid worden op het zelfstandig beroepsleven. Op dertien- of veertienjarige leeftijd, aan het einde van de leerplicht, beëindigden de meeste kinderen uit de volksklassen hun schoolloopbaan om te gaan werken. Slechts een klein aantal studeerde verder aan een technische school of beroepsschool. Kinderen uit de gegoede klassen verlieten het lager onderwijs reeds op twaalfjarige leeftijd, na de derde graad lager onderwijs, en maakten de overstap naar het middelbaar onderwijs. Het initiatief van de vierde graad was dan ook hoofdzakelijk op de scholing van de lagere klassen gericht. Het programma diende aangepast te worden aan de lokale omstandigheden van de inrichtende onderwijsinstelling. Zo werd in plattelandsscholen de focus gelegd op de beginselen van de land- en tuinbouwkunde, terwijl het stedelijk onderwijs zich meer toelegde op toegepaste vaardigheden¹⁷. De invoering van de vierde graad in het lager onderwijs kwam slechts moeizaam op gang. In 1923 had slechts 23% van de lagere scholen de twee extra leerjaren ingevoerd¹⁸. Bovendien beschikten de meeste scholen die in een vierde graad voorzagen niet over een aangepaste infrastructuur met eigen klaslokalen of werkplaatsen.

1.2.4. De bouw van een nieuwe gemeenteschool in Nederzwalm (1920-1924)

Aan het begin van de 20ste eeuw werden belangrijke wijzigingen doorgevoerd in het gemeentelijk onderwijs in Nederzwalm. Vermoedelijk werd het meisjesonderwijs in 1901 reeds van de gemeenteschool afgesplitst en werd kort nadien een nieuwe meisjesschool opgericht onder impuls van pastoor De Bruyne¹⁹. Deze werd onder toezicht van de Zusters van het Heilig Hart uit Nederbrakel geplaatst. De zusters zochten onderdak in de oude pastorie²⁰. In 1906 werd een apart schoolgebouw tegen de voormalige pastorie aangebouwd²¹. De gemeente beschikte voortaan over een aparte jongens- en meisjesschool. Mogelijk lag de overbevolking van de gemeenteschool in de Schoolstraat mee aan de basis van deze beslissing. Problemen met de infrastructuur en capaciteit van het verouderd schoolcomplex uit 1871 bleven echter de kop opsteken. In het jaar 1919 telde de gemeentelijke jongensschool maar liefst 71 leerlingen²². Deze werden ondergebracht in een lagere en hogere graad, verdeeld over twee klassen met gemiddeld 37 leerlingen²³. Met de jaarlijks toenemende inschrijvingen werd het aantal leerlingen het komend schooljaar op 87 geraamd. In de provinciale bevraging van oktober 1919 signaleerde hoofdonderwijzer Achiel Hulst reeds de overbevolking van één van beide

¹⁵ BAETEN E., SMET R. & VANNECKE A. 2002: *Historiek van het technisch en beroepsonderwijs 1830-1990*, Leuven, 143-144

¹⁶ DE VROEDE M. 1970: De weg naar de algemene leerplicht in België, *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden*, 85.2, 142.

¹⁷ BAETEN E., SMET R. & VANNECKE A. 2002: *Historiek van het technisch en beroepsonderwijs 1830-1990*, Leuven, 143-144

¹⁸ DE VROEDE M. 1986: 1918-1950: Problemen van een nieuwe aanpak, *De lagere school in België van de middeleeuwen tot nu*, Brussel, 30

¹⁹ DE NOYETTE G. & HOEBEKE M. 1994: *Dorpsbeelden uit het verleden: Zwalm*, Nazareth

²⁰ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017: *Pastorie* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/45232> (geraadpleegd op 15 februari 2018).

²¹ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2010: *Lagere meisjesschool* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/45233> (geraadpleegd op 15 februari 2018).

²² Provinciaal Archief Oost-Vlaanderen, Schoolgebouw Nederzwalm 1922, 4B/869.

²³ Provinciaal Archief Oost-Vlaanderen, Schoolgebouw Nederzwalm 1922, 4B/869.

klaslokalen²⁴. Ook gaf hij aan dat de uitrusting van beide lokalen gebrekkig was. Zowel het meubilair als de leermiddelen bleek verouderd of onvolledig. Voor de van hogerhand opgelegde inrichting van de vierde graad diende de schoolinfrastructuur hoe dan ook uitgebreid te worden.

Met het oog op een verbetering van de gemeentelijke onderwijsinfrastructuur aan de Schoolstraat schreef de gemeenteraad in het voorjaar van 1920 een renovatieproject uit. Om de kosten te drukken werd in eerste instantie geopteerd om het bestaande schoolcomplex aan te passen en uit te breiden. Architect Jules Colpaert (1881-1971) uit Oudenaarde werd door de gemeente aangesteld om de verbouwwerken en herstellingen aan de gemeenteschool te coördineren. Deze ontwerper studeerde in 1903 af in de architectuuropleiding aan de Sint-Lukasschool in Gent. Colpaert had ondertussen reeds tal van bouwprojecten gerealiseerd in Oudenaarde en omstreken. Tot zijn meest spraakmakende realisaties behoorde het Jongenspatronaat in Oudenaarde, een schoolcomplex in neotraditionele baksteenarchitectuur dat als zijn stedelijk debuut aanschouwd kan worden²⁵. Als ontwerper zou hij zich in toenemende mate toeleggen op schoolarchitectuur. In het voorjaar van 1920 maakte hij voor de gemeente plannen op om de capaciteit van de gemeentelijke jongensschool aanzienlijk te verbeteren. In nauw overleg met de provinciale bouwmeester trachtte hij de technische moeilijkheden die zich bij de renovatie van het oude schoolcomplex zouden voordoen te overbruggen. In het Rijksarchief van Gent en het Provinciaal Archief van Oost-Vlaanderen worden de voorbereidende schetsen en het voorontwerp van de ontwerpogave bewaard²⁶. Uit de geaquarelleerde grondplannen blijkt duidelijk welke delen van het oud schoolcomplex al dan niet behouden moesten blijven. Zo gaf Colpaert aan de onderwijzerswoning, de sanitaire blok achterin de koer en de bijgebouwen met de bakoven op te nemen in de nieuwe schoolsite. Het laag volume van de flankerende zijvleugels diende opgetrokken te worden tot een tweelaags bouwvolume. Op die manier konden twee extra klassen op de bovenverdieping ingericht worden. Centraal in het bouwvolume voorzag Colpaert een traphal met vestiaire. Ook gaven de plannen aan dat de ommuurde speelkoer in zuidwestelijke richting uitgebreid zou worden tot een rechthoekig volume. Hiertoe moest de gemeente tot bijkomende grondaankoop overgaan. Aan de westelijke zijde van de ommuurde speelkoer voorzag Colpaert een nieuwe *préau* of overdekt stuk dat aansloot op de sanitaire installaties.

In de maand juli werd het voorontwerp aan de Provinciale Afdeling voor de Herinrichting van het Lager Onderwijs voorgelegd²⁷. Bij de voorafgaande onderwijzevaluatie door deze provinciale administratie maakte de gemeentelijke jongensschool in Nederzwalm geen goede beurt. Het schoolcomplex werd te klein bevonden voor het jaarlijks toenemend leerlingenbestand. Hoewel twee ruime en goed verlichtte klassen in principe moesten volstaan, diende de infrastructuur uitgebreid te worden met een werkklas of atelier. Op die manier kon de gemeenteschool in Nederzwalm in navolging van de wet van 1914 in de inrichting van een vierde graad voorzien. Uit het rapport bleek eveneens dat verbeteringswerken aan de onderwijzersvleugel zich opdrongen²⁸. De provinciale administratie achtte de uitbreiding van de speelkoer eveneens noodzakelijk vermits deze slechts vijf are besloeg. Colpaerts voorontwerp voor de vermeerderingswerken aan de gemeenteschool werd op 16 juli 1920 goedgekeurd en kon als basis dienen voor de opmaak van het definitief project²⁹. De ontwerper werd hiertoe een uitvoeringstermijn van twintig

²⁴ Provinciaal Archief Oost-Vlaanderen, Schoolgebouw Nederzwalm 1922, 4B/869-4B/2276

²⁵ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017: *Jongenspatronaat* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/27346> (geraadpleegd op 15 februari 2018).

²⁶ Provinciaal Archief Oost-Vlaanderen, Schoolgebouw Nederzwalm 1922, 4B/869-4B/2276 ; Rijksarchief Gent, plan gemeenteschool Nederzwalm 1920, 0/563/8

²⁷ Provinciaal Archief Oost-Vlaanderen, Schoolgebouw Nederzwalm 1922, 4B/869

²⁸ Provinciaal Archief Oost-Vlaanderen, Schoolgebouw Nederzwalm 1922, 4B/869

²⁹ Provinciaal Archief Oost-Vlaanderen, Schoolgebouw Nederzwalm 1922, 4B/869

dagen gegeven. In het besluit werden de geraamde kosten als volgt verdeeld: de werken aan de klaslokalen en de aankoop van de nodige gronden voor de uitbreidingswerken zouden volledig door de Staat en de Provincie gedragen worden. Voor beide uitgaven diende de Provincie voor twee derden in te staan, terwijl de Staat het overig aandeel voor haar rekening nam. De verbeteringswerken aan de onderwijzerswoning zou de gemeente echter voor het merendeel zelf moeten bekostigen. Hier sprong de Provincie slechts voor één derde bij in de lasten.

In het bouwdoos van de gemeentelijke jongensschool steken de definitieve bouwplannen van het nieuwe schoolcomplex³⁰. Deze verschillen aanzienlijk met het eertijds goedgekeurd voorontwerp. In het ontwerpproces werd klaarblijkelijk afgestapt van de idee het oude schoolcomplex te renoveren in het voordeel van een nieuwbouwproject. Het definitief ontwerp voorzag in een nieuw op te richten bouwvolume met twee ruime klassen en een werkklas of atelier aan de straatzijde van de schoolsite. Ook de achterliggende speelkoer, omheiningmuren en sanitaire blok zouden heraangelegd worden. Aan de noordelijke zijde van de nieuwe ommuurde koer moest een nieuwe overdekte speelplaats komen. Deze gaf in noordwestelijke hoek toegang tot een kolenkot en stal. Enkel de onderwijzerswoning in de rechtervleugel van het verouderd schoolcomplex zou in het definitief project deels bewaard blijven. Nagenoeg de volledige gelijkvloerse verdieping van dit volume bleef behouden. De plannen voorzagen hier een uitbreiding in noordelijke richting met nieuwe inkom en traphal. De woning zou bovendien verhoogd worden tot een volwaardig tweelaags volume met puntgevel. Op de bovenverdieping werden drie ruime kamers voorzien en een steektrap naar de zolderverdieping. Ook de bijgebouwen met bakoven werden in het definitief project integraal behouden. Om de kosten van het project enigszins te drukken voorzag het lastenboek dat herbruikbare bouwmaterialen na de afbraak van de oude site gerecupereerd dienden te worden.

Het definitief ontwerp voor de nieuwe gemeentelijke jongensschool werd op de gemeenteraadszitting van 30 september 1920 goedgekeurd³¹. De totale kostprijs voor de nieuwe schoolgebouwen en de onderwijzerswoning werd op 184.098 frank geraamd. De Bestendige Deputatie keurde plannen en bestekken goed op 8 oktober, waarna de werken openbaar aanbesteed werden. Tien aannemers uit Oudenaarde en omstreken tekenden in op het project. Uiteindelijk kende het gemeentebestuur op 25 november de werken toe aan aannemer Leo De Meulenaere uit Nederzwalm. Inmiddels ging het bestuur gesprekken aan met de eigenaars van de aan zuidelijke zijde aanpalende gronden. Voor de uitbreiding van de ommuurde speelkoer en de bouw van de sanitaire blok diende immers een deel van de drie aangrenzende percelen ingelijfd te worden. Ook de losweg die zich aan de zuidzijde van de schoolsite bevond moest verlegd worden. Gezien het aanzienlijk verschil tussen de schatting en het uiteindelijk aanbod drong het provinciebestuur er op aan over te gaan tot onteigening voor openbaar nut. Na een verlaagd tegenaanbod door de gemeente werd uiteindelijk een vergelijk gevonden met de grondeigenaar, waarna de gronden ingelijfd werden bij de gemeenteschool.

1.2.5. Ontwikkelingen in de tweede helft van de 20ste eeuw

In het jaar 1954 werden aanpassingen doorgevoerd aan de speelkoer en de sanitaire installaties in de gemeentelijke jongensschool³². De bestaande verharding in steenslag werd opgebroken en vervangen door een effen vloer in betondallen. Ook de sanitaire installaties werden vernieuwd, waarbij zes nieuwe WC-potten geïnstalleerd werden. De werken ten belope van 51.589,70 frank werden op 17 november 1954 goedgekeurd door

³⁰ Provinciaal Archief Oost-Vlaanderen, Schoolgebouw Nederzwalm (1922), 4B/869; 4B/2276

³¹ Provinciaal Archief Oost-Vlaanderen, Schoolgebouw Nederzwalm (1922), 4B/869

³² Rijksarchief Gent, Bestek en plans van de speelplaats gemeenteschool Nederzwalm (1947), PTDG 309

de gemeenteraad. Deze werden uitgevoerd door de aannemer Eeckhout-Placiet uit Nederzwalm.

In het voorjaar van 1964 werd de onderwijzerswoning en een gedeelte van het aanpalend klaslokaal onteigend door de Staat³³. Het voormalig woonhuis van de hoofdonderwijzer werd volledig afgebroken, waardoor de te behouden noordelijke zijgevel volledig vrij kwam te staan. Deze was evenwel niet geschikt om als buitenmuur dienst te doen. In samenspraak met het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw werd beslist een nieuwe spouwmuur op te bouwen om er de oude gevel aan vast te haken.

1.3. Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken

1.3.1. Ruimtelijke context en inplanting

De voormalige gemeentelijke jongensschool van Nederzwalm is een vrijstaande schoolsite gelegen aan de kruising van de Schoolstraat en de Lindestraat in de gemeente Nederzwalm-Hermelgem. Ter hoogte van de gemeenteschool kruisen de voornaamste verbindingswegen tussen Nederzwalm en de naburige dorpskernen van Zingem en Hermelgem. De noord-zuid georiënteerde schoolsite ligt aan de westelijke zijde van de Schoolstraat. Langsheen de zuidelijke zijde van de site loopt een landweg die de achterliggende akkers bedient. Bij de oplevering van de schoolgebouwen in 1924 bevond de gemeenteschool zich in een nog relatief onbebouwde zone, omgeven door akkerland en weiland. In de loop van de 20ste eeuw raakte de kruising van de Schoolstraat en Lindestraat echter bebouwd met typerende lintbebouwing. De zone vormt tegenwoordig een belangrijke woonconcentratie buiten de onmiddellijke dorpskern van Nederzwalm. De voormalige schoolsite bestaat uit het schoolgebouw met klaslokalen, een verharde ommuurde speelplaats, een sanitaire blok en een overdekte speelplaats met berguimtes.

1.3.2. Exterieur

1.3.2.1. Exterieur: algemene kenmerken

De voormalige gemeentelijke jongensschool in Nederzwalm werd opgetrokken in een neotraditionele stijl, met enkele subtiele accenten die verwijzen naar de cottagestijl. De voorgevel werd uitgewerkt in een decoratieve baksteenbouw met hardstenen detaillering, terwijl de achtergevel en zuidelijke zijgevel eenvoudige gecementeerde gevelwanden betreft. Het hoofdvolume kent een regelmatig grondplan en telt één bouwlaag onder een eenvoudig, licht hellend zadeldak met pannen. Op het uiteinde van de nok ter hoogte van de puntgevel steekt een piron. Achter het schoolgebouw bevindt zich de ommuurde speelplaats. De omheiningmuur is aan zuidelijke en westelijke zijde voorzien van een inrijpoort tussen hekpijlers. Beide muuropeningen zijn tegenwoordig dichtgemetseld. In de zuidwestelijke hoek van de verharde koer bevinden zich de overdekte sanitaire installaties. De koer geeft aan noordelijke zijde uit op de overdekte speelplaats of *préau couvert*. Achter dit volume bevindt zich een eenlaags bijgebouw met opslagruimtes, dat eertijds dienst deed als kolenkot en stal.

1.3.2.2. De voorgevel (oosten)

De voorgevel aan de straatzijde telt zeven traveeën, waarvan de breder opgevatte linkse travee geaccentueerd wordt door middel van een puntgevel. De gevelwand wordt geritmeerd door zes gelijke travee-nissen met lisenen en verspringende tandlijsten. Het bakstenen gevelparement in kruisverband rust op een afgeschuinde hardstenen plint. In de nissen steken grote rechthoekige vensterpartijen. Deze zijn bovenaan voorzien van een ijzeren latei en sluiten onderaan aan op een hardstenen lekdorpel. In het onderste

³³ Provinciaal Archief Oost-Vlaanderen, Herstellingswerken aan de gemeenteschool Nederzwalm (1964) 3B/451

muurvlak onder de vensterpartijen bevinden zich de hardstenen omlijstingen van de verluchttingsroosters (luchtnemers) die thans verdwenen zijn. Deze rechthoekige uitsparingen zijn dichtgemetseld. In de vensteropeningen steken grote drieledige ramen met roedeverdeling. De bovenlichten van de raampartijen zijn voorzien van een kleinere roedeverdeling. In de linkertravee steekt eenzelfde rechthoekig venster dat iets breder opgevat werd. Het raam is één register breder dan de voorgaande. In de geveltop bevindt zich een vierledig half rond raam. De bakstenen tandlijst sluit aan op een geprofileerde, uitkragende daklijst voorzien van uitgesneden consoles. Deze laatste zijn steeds per twee gegroepeerd en bevinden zich ter hoogte van de lisenen. Tussen beide consoles bevindt zich telkens een gesmeed sieranker. De complexe dakoversteek aan de puntgevel is sierlijk uitgewerkt en rust eveneens op geprofileerde consoles. In het licht hellend dakvlak steken vier zinken verluchttingsschachten met regenhoed en twee opgemetselde schoorstenen.

1.3.2.3. De noordelijke en zuidelijke zijgevel

De noordelijke zijgevel bestaat uit een blind bakstenen muurvlak op een hardstenen plint. Aan de rechterzijde bevindt zich het eenlaags volume van de laterale gang die uitgaat op de klaslokalen en de werkklass. Deze is toegankelijk via een eenvoudige plankendeur. Bovenin dit volume steekt een opgeklampt buitenluik. De zuidelijke zijgevel betreft een gecementeerde lijstgevel met schijnvoegen, geritmeerd door drie gelijke travee-nissen met lisenen. In de middelste travee bevond zich een eenvoudige rechthoekige muuropening, die dichtgemetseld werd. De ijzeren latei en hardstenen lekdorpel zijn nog zichtbaar. Onderin steekt nog het originele verluchttingsrooster met hardstenen omlijsting. Aan de westelijke zijde sluit de gevel aan op de bakstenen schoolmuur. De schoolmuur is voorzien van een gecementeerde plint en betonnen dekstenen. Enkel de hekpijlers van de poorten zijn voorzien van een hardstenen deksteen.

1.3.2.4. De achtergevel (westen)

De achtergevel bestaat uit vijf ongelijke travee-nissen met lisenen. De rechtertravee is uitgewerkt als een puntgevel. De gecementeerde muurvlakken zijn voorzien van schijnvoegen. In het eenlaags volume van de laterale gang bevinden zich twee rechthoekige vensteropeningen en twee deuropeningen. Een lessenaarsdak overspant dit volume. Het dakvlak in golfplaten werd in het verleden aangepast en verhoogd. Hiertoe werd de gecementeerde buitenmuur deels opgemetseld. Het hoofdvolume van het schoolgebouw is voorzien van een zadeldak in pannen dat net als aan de voorzijde voorzien is van vier zinken verluchttingsschachten. In de puntgevel van de achtergevel bevindt zich naar analogie met de voorgevel een groot rechthoekig venster met in de geveltop een half rond venster. Deze laatste werd dichtgemetseld. Ook de rechthoekige vensteropening werd in het verleden aangepast. Deze werd aan de bovenzijde deels ingekort en dichtgemetseld. Ter hoogte van de achtergevel werd nagenoeg al het buitenschrijnwerk vernieuwd. Enkel de beglaasde paneel deur in de linkertravee is origineel.

1.3.2.5. De speelkoer

Aan westelijke zijde geeft het hoofdvolume van het schoolgebouw uit op een geasfalteerde speelkoer. Deze was oorspronkelijk verhard met steengruis en werd omstreeks 1954 eeu geplaveid met betondallen. In de zuidwestelijke hoek van de speelkoer bevinden zich de overdekte sanitaire installaties. Dit smal rechthoekig volume bestaat uit zes gemakken en vijf pissijns (*urinoirs*). De pissijns bestaan uit een hardstenen borduur en greppel. De aansluitingen van de vier natuurstenen scheidingswanden zijn nog zichtbaar in de hardsteen. Deze laatste bleven echter niet bewaard. Het origineel schrijnwerk van de scheidingswanden, de gemakdeuren en de sterk overkragende dakoversteek bleef overal intact bewaard. In de sanitaire blok ligt bovendien nog steeds de originele tegelvloer in dambordpatroon (oker- en beige kleurige tegels). Wat betreft uitvoering en stijl sluit het volume sterk aan bij dat van het hoofdgebouw. Het houtsnijwerk van het schrijnwerk en de geprononceerde dakoverstekken verwijzen naar de cottage-stijl. Aan de noordelijke zijde

van de speelkoer bevindt zich de overdekte speelplaats of *préau couvert*. Het lessenaarsdak werd in het verleden reeds vervangen door een vernieuwd dakschild in golfplaten dat deels werd opgehoogd. Hiertoe werden de dragende zijmuren deels opgemetseld. Het dakvlak rust op twee gietijzeren kolommen. De overdekte speelplaats is gevloerd met een buitenvloer in baksteen (zogenaamde Scheldesteen). In de noordwestelijke hoek van de overdekte speelplaats bevindt zich een getoogde muuropening met opgeklampte deur. Deze verschaft toegang tot de achterliggende bergruimtes die oorspronkelijk dienst deden als kolenkot en stal.

1.3.3. Interieur

De historische planindeling van de gemeentelijke jongensschool is duidelijk afleesbaar aan de huidige interne structuur van het hoofdgebouw. De volumes van beide klaslokalen en de werkklass zijn nog aanwezig, evenals de laterale gang aan westelijke zijde die de verschillende onderdelen met elkaar verbindt. Aan de oostelijke zijde van het hoofdgebouw bevinden zich twee klaslokalen. Deze kennen een nagenoeg vierkante plattegrond en hebben afgeschuinde hoeken. Aan de zuidelijke zijde sluit hier het smal, rechthoekig volume van de werkklass op aan. Deze ruimte kent eveneens afgeschuinde hoeken. De scheidingsmuren tussen de klaslokalen en de werkklass werden in het verleden opengebrouwen en voorzien van een scheidingsboog om deze onderdelen als één open ruimte dienst te laten doen. De klaslokalen zijn sober ingericht en zijn van een originele vloer in witte en okerkleurige tegelmozaïek voorzien. Een driekleurige band in zwarte, okerkleurige en rode tegels boordt de ruimtes af en wijst op de oorspronkelijke klasindeling. De vloer sluit aan op eenzelfde tegellambrisering die thans overschilderd werd. Verder bleven in de klasinterieurs eveneens de hardstenen sokkels van de schouwmonden bewaard. Deze bevinden zich voor de drie klasruimtes steeds centraal, boven in de noordelijke klaswand. Hier werd eertijds het afvoerkanaal van de kolenkachels die de ruimtes dienden te verwarmen op aangesloten. In de werkklass steken de schouwmond en sokkel achter een bekisting die boven de scheidingsboog aangebracht werd. Ter hoogte van de originele plafondlijst bevinden zich in deze ruimte eveneens vier geprofileerde hardstenen consoles. De grote, oostelijke raampartijen van de drie klaslokalen zijn origineel en behielden hun oorspronkelijk hang- en sluitwerk. Het schrijnwerk van de ramen bestaat uit enkelvoudige draairamen en tuimelramen in de bovenlichten. De spanjolet-sluitsystemen die de tuimelramen bedienen bleven nagenoeg overal behouden. In de houten venstertabletten bevinden zich nog de originele verstelbare verluchttingsroosters die in verbinding staan met de roosters aan de buitenzijde. In de voorste ruimtes steekt een verlaagd vals plafond die de raamvlakken deels aan het zicht onttrekken. Naast de oostelijke raampartijen bleven de originele binnendeuren tussen de klaslokalen en gang bewaard. Het betreft enkelvoudige paneeldeuren met origineel deurbeslag. Aan de westelijke zijde van het schoolgebouw werd het schrijnwerk vernieuwd. In het smal volume van de laterale gang werd ter hoogte van het middelste klaslokaal een nieuwe scheidingswand ingebracht. In het ingesloten stuk van de gang is het plafond met de originele verluchttingsrozetten zichtbaar gelaten.

1.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit beschermingsdossier wordt opgemaakt is vastgesteld tijdens het plaatsbezoek van 13 december 2018. De fysieke toestand is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de bescherming.

Het goed vertoont sporen van gebrekkig onderhoud en heeft onderhoud nodig.

2. EVALUEREND GEDEELTE

2.1. Evaluatie van de erfgoedwaarden

2.1.1. Historische waarde

De voormalige gemeentelijke jongensschool in Nederzwalm is een representatief en zeldzaam voorbeeld van een traditionele landelijke schoolsite uit de vroege jaren 1920. Het schoolgebouw met aanhorigheden werd in 1921 opgericht ter vervanging van de bestaande dorpschool uit 1871. De schoolsite werd hiertoe sterk uitgebreid. De heropbouw en uitbreiding van de gemeenteschool in Nederzwalm is een representatieve getuige van de verbeteringen die het provinciebestuur in navolging van de wet op de leerplicht van 19 mei 1914 aan de gemeentelijke onderwijsinfrastructuur trachtte door te voeren. Wat betreft planindeling en uitrusting werden de reeds gekende theorieën en modellen van de 19de-eeuwse schoolbouw nagevolgd. Het programma werd echter bijkomend afgestemd op de eisen die door de onderwijshervorming van 1914 in voege traden, in het bijzonder de inrichting van een vierde graad. Voor het praktijkgericht onderricht dat men in het zevende en achtste leerjaar voorschreef werd een aparte werkklas of atelier noodzakelijk geacht. De gemeenteschool in Nederzwalm is één van de eerste plattelandsscholen waar deze beroepsvoorbereidende infrastructuur voor twaalf- tot veertienjarigen aan de onderwijslokalen toegevoegd werd³⁴. De historische schoolsite in Nederzwalm vormt als dusdanig een zeldzaam voorbeeld van de traditionele plattelandsschool en geeft blijk van de ontwikkelingen in het lager onderwijs na de invoering van de leerplicht in 1914.

2.1.2. Architecturale waarde

2.1.2.1. Algemeen

De schoolsite aan de Schoolstraat in Nederzwalm uit 1921 vormt een representatief voorbeeld van de vroeg 20ste-eeuwse schoolbouw in landelijke context. Het geheel is opgetrokken in neotraditionele stijl naar ontwerp van architect Jules Colpaert (1881-1979) en bestaat uit een schoolgebouw, een ommuurde speelkoer met sanitaire blok, een overdekte speelplaats en een logistiek bijgebouw. De voormalige onderwijzerswoning die zich aan de noordelijke zijde van het hoofdgebouw bevond is thans verdwenen. Hoewel de eerste ontwerpen een renovatie van het bestaand schoolcomplex uit 1871 voorop stelden, werd in het uiteindelijk ontwerp geopteerd voor de volledige heropbouw van het schoolgebouw en de aanhorigheden. Voor het vormelijk en ruimtelijk programma van de nieuwe schoolsite werden de richtlijnen en modellen binnen de 19de-eeuwse schoolarchitectuur nagevolgd. De voormalige gemeentelijke jongensschool in Nederzwalm is een relatief gaaf bewaard voorbeeld van een traditionele gemeenteschool, waarbij nagenoeg alle typologische kenmerken en elementen van de schoolsite bewaard bleven. Door de ruimtelijke samenhang van schoolgebouw, ommuurde speelplaats, sanitaire blok en overdekte speelplaats vormt de gemeenteschool een ensemble. De inrichting en uitrusting van het schoolgebouw geeft bovendien blijk van de toen geldende maatschappelijke en pedagogische principes inzake opvoeding, hygiëne en volksgezondheid. Wat betreft de afmetingen en oriëntatie werd aansluiting gezocht bij de geldende standaardmaten voor klaslokalen en werd een ideale bezonning nagestreefd. Colpaert voorzag twee middelgrote, ruim verlichtte klaslokalen van 7,60 meter op 7 meter met een hoogte van 4,50 meter. De naar het oosten georiënteerde raampartijen zorgden voor een optimale verlichting van de klaslokalen. Het schrijnwerk van de grote, rechthoekige ramen met oorspronkelijk hang- en sluitwerk bevat typerende kenmerken, waaronder de tuimelramen in de bovenlichten, de oorspronkelijke spanjolet-sluitsystemen en de geblindeerde ruiten in de onderste roeden. Met het oog op een efficiënt onderhoud

³⁴ DE VROEDE M. 1986: 1918-1950: Problemen van een nieuwe aanpak, *De lagere school in België van de middeleeuwen tot nu*, Brussel, 30

werd in alle ruimtes een tegelvloer en tegellambrisering voorzien en werden de hoeken overall afgeschuind. Tijdens het ontwerpproces ging een bijzondere aandacht uit naar de studie van de verluchtungs- en verwarmingsopties van de lokalen. Het ventilatiesysteem voorzag in voldoende aanvoer van verse lucht via de verluchtungsroosters onder de raampartijen en in de venstertabletten. Alle klassen, alsook de laterale gang, werden uitgerust met plafondrozetten die voor een continue luchtcirculatie instonden. Deze cirkelvormige, afsluitbare verluchtungsroosters werden in de hoeken ingebracht en stonden in directe verbinding met de verluchtungsschachten in het dakvlak. Het ventilatiesysteem sloot nauw aan bij de verluchtungssopties die architectuurtheoretici binnen de schoolarchitectuur als beste systeem naar voren schoven³⁵. De klaslokalen werden verwarmd met een eenvoudige kolenkachel die centraal in de ruimte stond. Deze werden aangesloten op de schouwmonden die centraal, boven in de noordelijke klaswanden steken. Wat betreft de architecturale uitwerking van de gevels leverde Colpaert een sober, doch verfijnd neotraditioneel ontwerp. De voorgevel werd opgevat als pronkgevel en werd in een decoratieve baksteenarchitectuur uitgevoerd. Een bijzondere aandacht ging naar de afwerking van de dakoverstekten, waarbij de invloed van de cottagestijl zich duidelijk laat voelen. Het verzorgd schrijnwerk en de geprononceerde dakoverstekten van de sanitaire blok sluiten hier stilistisch sterk bij aan. Ondanks de sobere uitwerking van de achtergevel en zuidelijke zijgevel werden deze verzorgd uitgevoerd en zijn de gecementeerde gevelvlakken voorzien van een schijnvoeg.

2.1.2.2. Architect Jules Colpaert (Bevere, 1881 – Kortrijk, 1979)

De gemeentelijke jongensschool in Nederzwalm werd in 1921 opgetrokken naar het ontwerp van architect Jules Colpaert (1881-1979). Over deze architect uit Oudenaarde is tot op heden weinig tot niets gekend. Zo werd nog geen onderzoek verricht naar de loopbaan en het oeuvre van deze ontwerper. Wel gekend is dat Colpaert zijn architectuuropleiding genoot aan de Sint-Lukasschool in Gent en er in 1903 afstudeerde. Hij duikt vanaf 1900 regelmatig op in de prijsboeken van de instelling³⁶. Zo haalde zijn ontwerp voor een justitiepaleis met rechtbank van eerste aanleg en vredegerecht de tweede prijs in het vijfde jaar (1900-1901). Ook de twee daaropvolgende jaren werden zijn ontwerpen, waaronder zijn afstudeerproject, met de tweede prijs binnen de afdeling bouwkunde bekroond. Na zijn opleiding zou hij zich als zelfstandig architect in Oudenaarde vestigen. Hij woonde er achtereenvolgens in de Stationsstraat en op het Jezüietenplein en ontplooidde zich er vrijwel onmiddellijk als veelgevraagd ontwerper voor burgerhuizen en kleine publieke realisaties. Ook zou hij een aantal restauratieprojecten van parochiekerken op zich nemen³⁷. Colpaert realiseerde aan het begin van de 20ste eeuw ontwerpen in de gangbare neostijlen en eclectische stijlen. Tot zijn eerste spraakmakende ontwerpen behoren het imposant burgerhuis in neogotische stijl in de Devosstraat 19 en zijn eigenwoning in de Stationsstraat, beide in Oudenaarde³⁸. Vanaf de vroege jaren 1930 zou Colpaert zich eveneens toeleggen op ontwerpen in de vernieuwende art-decostijl.

³⁵ CLOQUET L. 1900: *Traité de l'architecture: éléments de l'architecture, types d'édifices, esthétique, composition et pratique de l'architecture*, Paris, 247-248

³⁶ KADOC, Archief Hogeschool voor Wetenschap en Kunst Sint-Lucas Gent, Prijzboeken van het Sint-Lucasinstituut, 1900-1901; 1901-1902; 1902-1903

³⁷ ODIS 2018: *Jules Colpaert* [online], http://www.odis.be/hercules/nl_home.php (geraadpleegd op 20 februari 2018).

³⁸ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2018: *Burgerhuis in neogotische stijl* [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/27080> (geraadpleegd op 21 februari 2018) ; AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2018: *Burgerhuis* [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/27321> (geraadpleegd op 21 februari 2018).

Jules Colpaert, realisaties³⁹:

- °1903, Jongenspatronaat, neotraditionele baksteenarchitectuur (Wijngaardstraat 9, Oudenaarde).
- °1905, burgerhuis in neogotische stijl met art-nouveau-inslag (Devosstraat 19, Oudenaarde).
- °1906, herenhuis in neoclassicistische stijl (Louise Mariekaai 18, Oudenaarde).
- °1906, neogotisch winkelhuis (Devosstraat 13, Oudenaarde).
- °1907, binnenrestauratie in de Parochiekerk Sint-Eligius, nieuwe overwelving (Maarkeweg, Maarkedal).
- °1908, burgerhuis in neo-Vlaamse-renaissancestijl, vermoedelijk eigenwoning van de architect (Stationsstraat 6, Oudenaarde).
- °1908, herstellingswerken aan de Parochiekerk Sint-Pieter, voornamelijk voeg- en dakwerken (Kerkemstraat, Maarkedal).
- °1912, Parochiezaal De Kroon (Dorpsstraat 12, Horebeke).
- °1924, interbellumvilla, conciërgewoning bij fabriek Aldia (Aalststraat 1, Oudenaarde).
- °1933-1934, vergrotings- en herstellingswerken Gemeentelijke jongensschool met onderwijzerswoning (Geutelingenstraat 6, Brakel).
- °1934, drie stadswoningen (Keizer Karelstraat 7-11, Oudenaarde).

ongedateerd:

- eerste helft 20ste eeuw, Gemeentehuis Kerksen (Driehoekstraat 25, Haaltert)
- tweede kwart 20ste eeuw, interbellumwoning met beenhouwerij en café du Jambon-In d'Hespe (Markt 36, Gavere)

2.2. Motivering van het type bescherming

De Gemeenteschool in Zwalm met inbegrip van de ommuurde speelplaats en aanhorigheden wordt beschermd als monument. Het Onroerenderfgoeddecreet definieert een monument als volgt: "een onroerend goed, werk van de mens of van de natuur of van beide samen, met inbegrip van de cultuurobjecten die er integrerend deel van uitmaken, inzonderheid de bijhorende uitrusting en de decoratieve elementen van algemeen belang wegens de erfgoedwaarde(n)."

Het voorliggend beschermingsvoorstel omvat een bescherming als monument vanwege de historische en architecturale waarde van de voormalige gemeenteschool, alsook de voldoende gave context van interieur en exterieur. Het schooldomein met schoolgebouw, ommuurde speelkoer, sanitaire blok, overdekte speelplaats en bijgebouwen vormt een ensemble.

2.3. Motivering van de afbakening van de bescherming

De afbakening van het beschermd onroerend goed is opgenomen op het plan dat als bijlage bij het ministerieel besluit is gevoegd. Alle kadastrale percelen gevat door de bescherming zijn opgenomen in artikel 1 van het ministerieel besluit.

Het voorliggend beschermingsvoorstel omvat de volledige schoolsite en bestaat uit het voormalige schoolgebouw, de ommuurde speelkoer, de sanitaire blok, de overdekte speelplaats en de logistieke bijgebouwen. De afbakening is gebaseerd op de huidige kadastrale begrenzing van het perceel.

³⁹ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2018: *Colpaert, J.* [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/persoon/831> (geraadpleegd op 21 februari 2018).

2.4. Juridische toestand

2.4.1. Onroerend Erfgoed:

Op het omgevingsplan in bijlage bij dit dossier zijn de beschermingen opgenomen die in de buurt liggen van het onroerend goed waar dit dossier over gaat. Er zijn geen beschermingen in de buurt van het onroerend goed waar dit dossier over gaat.

De gemeenteschool, waarvan de bescherming als monument voorligt, is opgenomen in de inventaris van het bouwkundig erfgoed en werd sinds 2009 vastgesteld als bouwkundig erfgoed (Gemeenteschool, ID: 45239)⁴⁰.

2.4.2. Ruimtelijke Ordening:

Gewestplan Oudenaarde⁴¹: woongebied met landelijk karakter (Datum goedkeuring 23.02.1977; datum wijziging 29.10.1999).

Gemeentelijk Ruimtelijk Structuurplan voor Zwalm⁴²: hoofdkern Nederzwalm-Hermelgem (datum goedkeuring 23.05.2013).

3. BEHEERSVISIE

3.1. Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed

In het beschermingsbesluit zijn beheersdoelstellingen opgenomen. Je vindt die terug onder artikel 3 van het besluit. De beheersdoelstellingen moeten de zakelijkrechthouders (eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en leasinggevers) en gebruikers op weg helpen om de erfgoedwaarden maximaal in stand te houden of te verbeteren. Ze hebben de optimale verwezenlijking van de erfgoedwaarden voor ogen.

Ze geven richting aan of vormen een kader voor toekomstig beheer van het beschermd onroerend goed. Zakelijkrechthouders en gebruikers dienen rekening te houden met deze beheersdoelstellingen als ze werken wenselijk uit te voeren aan het beschermd goed. Ook de overheid houdt met deze doelstellingen rekening als ze over deze werken advies moet geven of als ze toelating moet geven voor die werken.

De beheersdoelstellingen spelen in op de erfgoedwaarden, erfgoedelementen en erfgoedkenmerken opgenomen in artikel 2 van het beschermingsbesluit.

3.2. Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed

Voor elk beschermd onroerend goed geldt het actief en passief behoudsbeginsel. Dit betekent dat de zakelijkrechthouders en gebruikers het beschermd goed in goede staat moeten houden door de nodige instandhoudings-, beveiligings-, beheers-, herstellings- en onderhoudswerken uit te voeren en dat het verboden is om een beschermd onroerend goed te ontsieren, te beschadigen, te vernielen of de erfgoedwaarden ervan te tasten. Het betekent ook dat een zakelijkrechthouder en gebruiker verplicht is het beschermd onroerend goed als een goed huisvader te beheren en het dus niet te verwaarlozen. Alle voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van het beschermd onroerend

⁴⁰ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2018: Gemeenteschool [online], <https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/56897> (geraadpleegd 21 februari 2018).

⁴¹ Gewestplan Oudenaarde (23.02.1977) [online], <https://www.geopunt.be/> (geraadpleegd 21 februari 2018).

⁴² Gemeentelijk Ruimtelijk Structuurplan, Nederzwalm (23.05.2013) [online], <https://www.zwalm.be/wonen/gemeentelijk-ruimtelijk-structuurplan/gemeentelijk-ruimtelijk-structuurplan.aspx> (geraadpleegd 21 februari 2018).

goed die van toepassing zijn op het beschermd goed zijn opgenomen in artikel 4 van het beschermingsbesluit.

In het Onroerendergoeddecreet en Onroerendergoedbesluit zijn een aantal algemene voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van beschermd onroerend erfgoed opgenomen. Dat zijn deze:

- het goed als een goede huisvader beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- de toestand van het goed regelmatig controleren;
- regulier onderhoud uitoefenen;
- onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen nemen in geval van nood.

3.3. Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed

Voor sommige werken aan het beschermd onroerend goed moet een toelating worden gevraagd. Sommige werken kunnen namelijk een negatief effect hebben op de erfgoedwaarden. Voor alle werken die stedenbouwkundig vergunningsplichtig zijn, of waarvoor een verkavelingsvergunning, milieuvergunning of natuurvergunning nodig is vraagt de vergunningverlener (de gemeente of de Vlaamse overheid) advies aan het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid.

Voor een aantal werken die niet vergunningsplichtig zijn, moeten de zakelijkrechthouders en gebruikers, voorafgaand aan de uitvoering van de werken, toelating vragen aan het agentschap Onroerend Erfgoed of aan de erkende onroerendergoedge gemeente. Een overzicht van alle erkende onroerendergoedge gemeenten is te vinden op www.onroerendergoed.be.

De werken waarvoor u toelating moet vragen zijn opgesomd in artikel 5 van het beschermingsbesluit.

De toelatingsplichten zijn op maat van de bescherming. Hieronder lichten we een aantal van deze toelatingsplichten toe zodat duidelijk is wat er mee wordt bedoeld.

4. BRONNEN

4.1. Archieven

4.1.1. Kadasterarchief Oost-Vlaanderen

*Mutatieschetsen Zwalm (Nederzwalm),
Afdeling 12 (Nederzwalm), 1835/1; 1864/1; 1866/1; 1871/1;
1881/1; 1925/1; 1979/1*

*Kadastrale legger Zwalm (Nederzwalm),
artikel 46; artikel 79*

4.1.2. Provinciaal Archief Oost-Vlaanderen

Archief Provinciebestuur Oost-Vlaanderen, Afdeling Herstructurering van het Onderwijs

Schoolgebouw Nederzwalm (1922) - bestand 4B/869; 4B/2276
Herstellingswerken aan de gemeenteschool Nederzwalm (1954) – bestand 3B/38
Herstellingswerken aan de gemeenteschool Nederzwalm (1964) – bestand 3B/451

4.1.3. Rijksarchief Gent

Archief Provinciebestuur Oost-Vlaanderen

Bestek en plannen van de speelplaats gemeenteschool Nederzwalm
– bestand PTDG 309 (1947)

Plannen gemeenteschool Nederzwalm (1920)
– 0/565/8

4.1.4. Documentatie- en Onderzoekscentrum voor religie, cultuur en samenleving (KADOC)

Archief Hogeschool voor Wetenschap en Kunst Sint-Lucas Gent (1801-2003)

Prijsboeken van het Sint-Lucasinstituut (1865-1939)
1900-1901; 1901-1902; 1902-1903

4.2. Cartografische bronnen

Plan parcellaire de la commune de Neder-Swalm Hermelgem: avec les mutations / publié avec l'autorisation du gouvernement sous les auspices de Monsieur le Ministre des Finances par P. C. Popp, 1:5000 (E 3°41'-N 50°53') [Bruges: P.C. Popp, s.d.].

Primitief kadaster Oost-Vlaanderen, Gemeente Nederzwalm-Hermelgem, 1830-1833 [online], <http://www.cartesius.be> (geraadpleegd 21 februari 2018).

4.3. Literatuur

BAETEN E., SMET R. & VANNECKE A. 2002: *Historiek van het technisch en beroepsonderwijs 1830-1990*, Leuven.

CLOQUET L. 1900: *Traité de l'architecture: éléments de l'architecture, types d'édifices, esthétique, composition et pratique de l'architecture*, Paris.

DE CLERCK K. 1975: *Momenten uit de geschiedenis van het Belgisch onderwijs*, Antwerpen.

DE NOYETTE G. & HOEBEKE M. 1994: *Dorpsbeelden uit het verleden: Zwalm, Nazareth*.

DE VROEDE M. 1970: De weg naar de algemene leerplicht in België, *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden*, 85.2, 141-166μ

DE VROEDE M. 1986: 1918-1950: Problemen van een nieuwe aanpak, *De lagere school in België van de middeleeuwen tot nu*, Brussel, 28-37

NARJOUX F. 1878: *Les écoles publiques: construction et installation en Belgique et en Hollande*, Paris

4.4. Internetbronnen

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2018: Gemeenteschool [online], <https://inventaris.onroerendergoed.be/aanduidingsobjecten/56897> (geraadpleegd 15 februari 2018).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2018: *Colpaert, J.* [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/persoon/831> (geraadpleegd op 21 februari 2018).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2018: *Pastorie* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/45232> (geraadpleegd op 15 februari 2018)

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2018: *Lagere meisjesschool* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/45233> (geraadpleegd op 15 februari 2018).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2018: *Jongenspatronaat* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/27346> (geraadpleegd op 15 februari 2018).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2018: *Burgerhuis in neogotische stijl* [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/27080> (geraadpleegd op 21 februari 2018)

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2018: *Burgerhuis* [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/27321> (geraadpleegd op 21 februari 2018).

5. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

5.1. Omgevingsplan bij de bescherming

5.2. Fotobijlage

De fotobijlage bij het ministerieel besluit bevat alle relevante foto's voor dit dossier. Er is geen afzonderlijke fotobijlage bij het dossier gevoegd.

5.3. Kaarten en figuren